

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
щодо забезпечення самостійної роботи студентів
з дисципліни
“ОСНОВИ РИМСЬКОГО
ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА”
(для бакалаврів)

МАУП

Київ
ДП «Видавничий дім «Персонал»
2009

Підготовлено доцентом кафедри історії та теорії держави і права
С. Д. Владиченко

Затверджено на засіданні кафедри історії та теорії держави і права
(протокол № 7 від 04.02.08)

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом

Владиченко С. Д. Методичні матеріали щодо забезпечення самостійної роботи студентів з дисципліни “Основи римського цивільного права” (для бакалаврів). — К.: ДП «Вид. дім «Персонал», 2009. — 28 с.

Методичні матеріали містять пояснювальну записку, зміст дисципліни, теми самостійної роботи студентів, методичні вказівки до виконання самостійної роботи, питання для самоконтролю, практичні завдання та список літератури.

- © Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2009
- © ДП «Видавничий дім «Персонал», 2009

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Самостійна робота студентів є складовою навчального процесу, основним засобом опанування навчального матеріалу в час, вільний від обов'язкових навчальних занять.

Мета самостійної роботи студентів з дисципліни “Основи римського цивільного права” — ознайомити студентів із загальними закономірностями виникнення і розвитку римського цивільного права, показати його значення в історії європейської цивілізації та роль у становленні правових систем сучасності; сприяти засвоєнню в повному обсязі навчальної програми та формуванню самостійності як особистісної риси та важливої професійної якості, сутність якої полягає в умінні систематизувати, планувати, контролювати свою діяльність.

Завдання самостійної роботи студентів з дисципліни “Основи римського цивільного права” полягає у засвоєнні відповідних знань, закріпленні та систематизації, а також їх застосуванні при виконанні практичних завдань; сприяє розвитку самостійності мислення, засвоєнню студентами спеціальної юридичної лексики і термінології, формуванню правової культури.

Самостійна робота забезпечує підготовку студентів до поточних аудиторних занять.

Зміст самостійної роботи студентів з дисципліни “Основи римського цивільного права” визначається навчальною програмою дисципліни, а також цими методичними матеріалами.

Основними формами самостійної роботи студентів з дисципліни “Основи римського цивільного права” є:

- 1) опрацювання прослуханого лекційного матеріалу, обов'язкових та додаткових літературних джерел;
- 2) виконання домашніх завдань;
- 3) вивчення окремих тем або питань, передбачених для самостійного опрацювання;
- 4) підготовки до різних форм поточного контролю;
- 5) пошук та огляд літературних джерел за заданою проблематикою;
- 6) написання реферату за заданою проблематикою;
- 7) вирішення завдань-казусів.

У процесі самостійної підготовки до практичних занять студенти повинні опрацювати прослуханий лекційний матеріал, всебічно

розглянути зміст питань, що виносяться на заняття, опрацювати навчальну літературу, відповідні нормативно-правові акти. Перевір-ку засвоєння знань студенти здійснюють за допомогою питань для самоконтролю, які охоплюють основні положення, що підлягають самостійному засвоєнню студентами відповідно до кожної, передбаченої для самостійного вивчення теми дисципліни “Основи римського цивільного права”.

Виконання домашнього завдання з дисципліни “Основи римсько-го цивільного права” має на меті закріплення та поглиблення теоретичних знань та вмінь студента з навчального матеріалу, винесеного на самостійне опрацювання.

Практичні завдання, передбачені для кожної теми, включають в себе підготовку до тематичних колоквиумів, а також написання рефератів та доповідей за питаннями.

При підготовці до тематичного колоквиуму опрацьовують нормативні акти, що є правовою основою регулювання юридичної діяльності в Україні. Окрему увагу слід приділити засвоєнню рекомендованої основної та додаткової літератури за кожною темою, що передбачає самостійне вивчення.

Одним із важливих засобів у засвоєнні знань є написання рефератів. Написання реферату за заданою проблематикою необхідно починати з власного, добре продуманого вступу. У вступі визначається мета дослідження, з максимально можливою точністю встановлюються рамки теми, що підлягає розгляду, визначаються методи її дослідження. Він служить перехідним містком до основного дослідження. В ньому повинно бути відображено практичне і теоретичне значення теми.

В основній частині роботи передусім йдеться про зміст досліджуваної проблеми. Робота повинна завершуватись висновками.

Вирішення завдань-казусів повинно мати творчий, аналітичний та самостійний характер.

Критерії оцінювання самостійної роботи студентів:

- оцінка “відмінно” — студент повно і всебічно розкриває питання теми, що винесені на самостійне опрацювання, вільно оперує поняттями і термінологією, засвідчує глибокі знання джерел, має власну точку зору стосовно відповідної теми і може аргументовано її доводити;
- оцінка “добре” — загалом рівень знань студентів відповідає викладеному вище, але є окремі упущення при виконанні завдань,

- винесених на самостійне опрацювання, обґрунтування неточні, не підтверджуються достатньо обґрунтованими доказами;
- оцінка “задовільно” — студент розкрив питання, винесені на самостійне опрацювання, в загальних рисах, розуміє їх суть, намагається робити висновки, але при цьому припускається грубих помилок, матеріал викладає нелогічно і несамостійно;
 - оцінка “незадовільно” — студент не в змозі дати відповідь на поставлене запитання або відповідь неправильна, студент не розуміє суті питання, не може зробити висновки.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН
дисципліни
“ОСНОВИ РИМСЬКОГО ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА”

№ пор.	Назва змістового модуля і теми
Змістовий модуль I. Загальні положення	
1	Предмет і система римського цивільного права
2	Джерела римського права
3	Суб'єкти цивільних правовідносин. Сімейні правовідносини
4	Захист суб'єктивного права
Змістовий модуль II. Класичне римське приватне право	
5	Поняття і види речових прав. Володіння
6	Право власності. Права на чужі речі
7	Зобов'язальне право
8	Договори як джерела зобов'язань
9	Позадовівірні зобов'язання
10.	Спадкове право
Разом годин: 54	

Форми контролю:

- усне опитування;
- контрольна робота;
- перевірка конспектів;

- перевірка завдань для самостійної роботи;
- тестування;
- колоквіум;
- обговорення рефератів.

ЗМІСТ
САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
з дисципліни
“ОСНОВИ РИМСЬКОГО ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА”

Змістовий модуль I. Загальні положення

Тема 1. Предмет і система римського цивільного права

Основні категорії та поняття: рецепція римського права; романо-германська (континентальна) і англо-саксонська правові системи; приватне право (*jus privatum*); публічне право (*jus publicum*); архаїчне право; класичне право; посткласичне право.

Питання для самоконтролю

1. Які ви знаєте елементи римського права (*jus*)?
2. Що слід розуміти під рецепцією римського права, які причини цього процесу?
3. Чому саме інститути приватного права були детально розроблені в Стародавньому Римі?
4. Назвіть періоди розвитку римського права. Чим класичне римське право відрізнялось від права інших періодів?
5. Назвіть історичні системи римського права. Яким чином формувалась універсальна система римського права — “право народів”?

Практичні завдання

1. Підготувати реферат на тему: “Теоретико-пізнавальне значення римського права для сучасної юриспруденції”.
2. Підготувати доповідь на тему: “Характеристика римського приватного права”.
3. Написати есе на тему: “Рецепція римського права в Західній Європі”.

4. Вивчити юридичні визначення, правила та терміни:

- **Jus est ars boni et aequi** (ЮС ЕСТ АРС БОНІ ЕТ ЕКВІ) – право є мистецтвом добра і справедливості.
- **Dura lex, sed lex** (ДУРА ЛЕКС, СЕД ЛЕКС) – суворий закон, але це закон.
- **Jus publicum privatorum pactis mutari non potest** (ЮС ПУБЛИКУМ ПРИВАТОРУМ ПАКТИС МУТАРІ НОН ПОТЕСТ) – державне право не може змінюватися за погодженням приватних осіб.

Література [1–19; 21; 22; 24; 28; 30; 32; 34; 35; 40; 42; 43]

Форма контролю: усне опитування, обговорення рефератів.

Тема 2. Джерела римського права

Основні категорії та поняття: джерело (форма) права; звичаєве право; закони (*lex*); едикти магістратів чи преторів (*edictum*); діяльність римських юристів; Закони XII таблиць (*Leges XII Tabularum*).

Питання для самоконтролю

1. Які чотири основні види джерел знало римське право?
2. Чому Закони XII таблиць називають першою кодифікацією римського права?
3. Чому преторський едикт був найбільш гнучкою формою правотворення?
4. Чому діяльність римських юристів розглядається як джерело римського права?
5. Витяги з праць яких основних давньоримських юристів увійшли в Дигести (Пандекти) юстиніанівської кодифікації? Чому саме цей розділ викликав і викликає істотний інтерес для правників?

Практичні завдання

1. Підготувати реферат на тему:
 - “Закони XII Таблиць – основне джерело стародавнього римського права”.
 - “Кодифікація імператора Юстиніана: мета, зміст, значення для формування права європейських держав”.
2. Підготувати доповідь на тему: “Етапи розвитку римського права”.

3. Вивчити юридичні визначення, правила та терміни:

- **Corpus juris civilis** (КОРПУС ЮРИС ЦІВІЛІС) — звід цивільного права, або Кодекс Юстиніана, — систематизований звід римського права, складений при імператорі Юстиніані (VI ст. н.е.).
- **In legibus salus** (ІН ЛЕГІБУС САЛУС) — у законах порятунк.

Література [9; 11; 14]

Форма контролю: перевірка конспектів, контрольна робота.

Тема 3. Суб'єкти цивільних правових відносин.

Сімейні правовідносини

Основні категорії і поняття: суб'єкт права (*persona*); приватна особа (*privatae personae*); правоздатність і дієздатність; правовий статус (*status*); стан свободи (*status libertatis*); стан громадянства (*status civitatis*); сімейний стан (*status familiae*); повна правоздатність (*caput*); зміни в правовому статусі (*capitis deminutio*): *capitis deminutio maxima*, *capitis deminutio media*, *capitis deminutio minima*; юридичні особи (*universitates*); сім'я (*familia*); сімейний стан (*status familiae*); домоволодар (*paterfamilias*); батьківська влада (*patria potestas*); особа свого права (*persona sui juris*); особа чужого права (*persona alieni juris*); агнатська (*agnatio*) і когнатська (*cognatio*) спорідненість; агнати (*agnati*); рід (*gens*); шлюб (*nuptiae, vel matrimonium*); законний і незаконний шлюб; конкубінат; влада чоловіка (*manus*); шлюб з повною владою чоловіка (*cum manu mariti*); шлюб з обмеженою владою чоловіка (*sine manu mariti*); еманципація (*emancipatio*); розлучення (*divortium*).

Питання для самоконтролю

1. У чому полягає суть втрати та обмеження правоздатності.
2. Що таке громадянська честь?
3. З яких елементів (станів) складався правовий статус фізичних осіб у Стародавньому Римі?
4. Визначте підстави надбання латинського статусу і назвіть категорії латинів у давньоримській державі.
5. Визначте основні причини виникнення колонату.
6. У чому полягало значення едикта імператора Каракалли від 212 року?

7. Чи можна говорити про те, що поняття “юридична особа” є надбанням давньоримської юриспруденції?
8. Що сучасна юридична наука вкладає у зміст поняття “юридична особа”? Ознаки цього особливого суб’єкта правовідносин.
9. Види юридичних осіб у Стародавньому Римі.
10. Які суб’єкти майнових відносин у посткласичний період називалося “установами”?
11. У чому полягала специфічність правового статусу державної скарбниці (фіска) як особливої юридичної особи?
12. Опіка та піклування.
13. Відмінність правового становища римських громадян від правового становища латинів, переґрнів.
14. Що було в основі сімейного права Стародавнього Риму?
15. Чому агнатське споріднення з плином часу було замінене кровним (когнатським)?
16. Види римського шлюбу та їх відмінності.
17. З’ясуйте сутність батьківської влади.
18. Визначте різницю між узаконенням та усиновленням. Для чого були необхідні ці процедури?
19. Що таке еманципація підвладного? Яке значення вона мала для шлюбно-сімейних відносин?
20. Чим опіка відрізняється від піклування?
21. У римського громадянина Клавдія троє онуків. Один народився від сина, який проживає разом із Клавдієм. Другий народився у сім’ї еманципованого сина. Третій народжений дочкою, яка перебуває у “правильному” шлюбі. Хто з онуків перебуває під владою діда?
22. Якими способами скасовувався агнатичний зв’язок?
23. Луція вийшла заміж за Антонія, вони перебувають у шлюбі *sine manu*. Кому перейде посаг Луції після її смерті?

Практичні завдання

1. Підготувати реферат на тему:
 - “Особливості правового становища вільновідпущених та рабів”.
 - “Колонат у Стародавньому Римі”.
 - “Правовий статус римських громадян та латинів”.
 - “Особливості правового статусу переґрнів”.

2. Підготувати доповідь на тему: “Юридичні особи (*universitates*) в римському праві”.

3. Законспектувати наступні питання:

- Сімейне право Стародавнього Риму: загальна характеристика.
- Шлюб з повною владою чоловіка і шлюб з обмеженою владою чоловіка: порівняльна характеристика.
- Поняття і види споріднення у римському праві.

4. Вивчити юридичні визначення, правила та терміни:

- **Omne autem jus quo utimur vel ad personam, vel ad rem, vel ad actiones pertinet** (ОМНЕ АТЕМ ЮС КВО УТИМУР ВЕЛЬ АД ПЕРСОНАМ, ВЕЛЬ АД РЕМ, ВЕЛЬ АД АКЦІОНЕС ПЕРТИНЕТ) — все право, яким ми користуємось, стосується або осіб, або речей, або позовів (дій).
- **Libertas est potestas faciendi id, quod jure licet** (ЛІБЕРТАС ЕСТ ПОТЕСТАС ФАЦІЕНДІ ІД, КВОД ЮРЕ ЛІЦЕТ) — свобода є можливістю робити те, що дозволено правом.
- **Suum cuique** (СУУМ КУІКВЕ) — кожному своє (положення римського права).
- **Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris** (КВОД ТІБІ ФІЕРІ НОН ВІС, АЛТЕРІ НЕ ФЕЦЕРІС) — не роби іншому того, чого сам собі не бажаєш.
- **Omne jus hominum causa constitutum est** (ОМНЕ ЮС ХОМІНУМ КАУЗА КОНСТІТУТУМ ЕСТ) — будь-яке право встановлюється для людей (в інтересах людей).
- **Universitas non deliquit** (УНІВЕРСІТАС НОН ДЕЛІКВІТ) — корпорація не може вчинити правопорушення.
- **Matrimonium justum** (МАТРИМОНІУМ ЮСТУМ) — законний римський шлюб.
- **Mater semper est certa** (МАТЕР СЕМПЕР ЕСТ ЦЕРТА) — мати завжди достеменно відома.
- **Patris is est quem nuptiae demonstrant** (ПАТРИС ІС ЕСТ КВЕМ НУПЦІЕ ДЕМОНСТРАНТ) — батько той, на кого вказує шлюб.
- **Nuptia sunt conjunctio maris et feminae et consortium omnis vitae, divini et humani juris communicatio** (НУПЦІА СУНТ КОН'ЮНКЦІО МАРІС ЕТ ФЕМІНЕ ЕТ КОНСОРЦІУМ ОМНІС ВІТЕ, ДІВІНІ ЕТ ХУМАНІ ЮРІС КОМУНІКА-

ЦЮ) — шлюбом є союз чоловіка і жінки, спільність всього життя, єднання божественного і людського права.

- **Concubinatus** (КОНКУБІНАТУС) — фактичний шлюб, коли є перешкоди до всупу в законний шлюб.
- **Patria potestas** (ПАТРІА ПОТЕСТАС) — батьківська влада.
- **Emancipatio** (ЕМАНЦІПАЦІО) — звільнення з-під батьківської влади.

Література [1–20; 26; 29–31; 39]

Форма контролю: усне опитування, обговорення рефератів, перевірка завдань для самостійної роботи.

Тема 4. Захист суб'єктивного права

Основні категорії та поняття: цивільний процес; юрисдикція (*jurisdictio*); віндикація (*vindicatio*); легісакційний процес (*lege agere*); формулярний процес (*per formulas agere*); преторська формула; екстраординарний процес (*extra ordinem cognitio*); позов (*actio*); речовий позов (*actio in rem*); особистий позов (*actio in personam*); позовна давність (*praescriptio*).

Питання для самоконтролю

1. Що треба розуміти під цивільним процесом?
2. Чому історично перший тип судового процесу в Стародавньому Римі називають “легісакційним”?
3. Визначте основні ознаки легісакційного процесу.
4. Чому на зміну легісакційному процесу прийшов процес формулярний? У чому полягає основна відмінність між цими двома видами цивільного процесу?
5. Визначте елементи преторської формули у формулярному судочинстві. Які з цих частин є суттєвими, а які несуттєвими?
6. Які зміни відбулися у цивільному процесі в посткласичний період? Зробіть порівняльний аналіз усіх трьох видів римського судового процесу.
7. Назвіть основні види позовів римського права. Які критерії для класифікації римських позовів, на ваш погляд, є найсуттєвішими?
8. В яких випадках претор використовував реституцію?
9. Що таке позовна давність? Які строки для погашення позовних вимог були встановлені римським правом?
10. З'ясуйте підстави перерви і зупинення перебігу позовної давності.

Практичні завдання

1. Підготувати реферат на тему:
 - “Становлення цивільного процесу в давньоримській державі”.
 - “Легісакційний процес як історично перший тип давньоримського цивільного процесу”.
 - “Розвиток цивільного процесу у класичний період”.
 - “Судовий цивільний процес в посткласичний період”.
2. Підготувати доповідь на тему: “Особливі засоби преторського захисту”.
3. Законспектувати наступні питання:
 - Позови римського права: поняття і класифікація.
 - Преторська формула, її складові.
 - Поняття позовної давності.
4. Вивчити юридичні визначення, правила та терміни:
 - **Fiat justitia!** (ФІАТ ЮСТІЦІА) – хай торжествує правосуддя!
 - **Justitia est fundamentum regni** (ЮСТІЦІА ЕСТ ФУНДАМЕНТУМ РЕГНІ) – правосуддя фундамент держави.
 - **Actio nihil aliud est quam jus, quod sibi debetur iudicio persequendi** (АКЦІО НІГІЛ АЛІУД ЕСТ КВАМ ЮС, КВОД СІБІ ДЕБЕТУР ЮДІЦІО ПЕРСЕКВЕНДІ) – позов є не що інше як право (особи) здійснювати в судовому порядку свою вимогу.
 - **Silentium videtur confessio** (СІЛЕНЦІУМ ВІДЕТУР КОНФЕСІО) – мовчання рівнозначне зізнанню.
 - **Unus testis – nullus testis** (УНУС ТЕСТІС – НУЛУС ТЕСТІС) – один свідок – не свідок.
 - **Confessus pro iudicato habetur** (КОНФРЕСУС ПРО ЮДІКАТО ХАБЕТУР) – той, хто визнав позов, програв справу.
 - **Non bis eadem re** (НОН БІС ЕАДЕМ РЕ) – не можна вдруге порушувати одну й ту ж саму справу.
5. Підготуватися до колоквіуму:
 1. Які ви знаєте елементи римського права (jus)?
 2. Що слід розуміти під рецесцією римського права, які причини цього процесу?
 3. Чому саме інститути приватного права були детально розроблені в Стародавньому Римі?
 4. Назвіть періоди розвитку римського права. Чим класичне римське право відрізнялось від права інших періодів?

5. Які основні чотири види джерел знало римське право?
6. Чому Закони XII таблиць називають першою кодифікацією римського права?
7. Назвіть історичні системи римського права. Яким чином формувалася універсальна система римського права — “право народів”?
8. Чому преторський едикт був найбільш гнучкою формою правотворення?
9. Чому діяльність римських юристів розглядається як джерело римського права?
10. Витяги з праць яких основних давньоримських юристів увійшли в Дигести (Пандекти) юстиніанівської кодифікації? Чому саме цей розділ викликав і викликає істотний інтерес для правників?
11. У чому полягає суть втрати та обмеження правоздатності.
12. Що таке громадянська честь?
13. З яких елементів (станів) складався правовий статус фізичних осіб у Стародавньому Римі?
14. Визначте підстави надбання латинського статусу і назвіть категорії латинів у давньоримській державі.
15. Назвіть основні причини виникнення колонату.
16. У чому полягало значення едикта імператора Каракалли від 212 року?
17. Чи можна говорити про те, що поняття “юридична особа” є надбанням давньоримської юриспруденції?
18. Що сучасна юридична наука вкладає у зміст “юридична особа”? Назвіть ознаки цього особливого суб’єкта правовідносин.
19. Назвіть види юридичних осіб у Стародавньому Римі.
20. Які суб’єкти майнових відносин у посткласичний період називалися “установами”?
21. У чому полягала специфічність правового статусу державної скарбниці (фіска) як особливої юридичної особи?
22. Опіка та піклування.
23. Відмінність правового становища римських громадян від правового становища латинів, перегринів.
24. Що лежало в основі сімейного права Стародавнього Риму?
25. Чому агнатське споріднення з плином часу було замінене кровним (когнатським)?

26. Назвіть види римського шлюбу та визначте їх відмінності.
27. З'ясуйте сутність батьківської влади.
28. У чому полягає відмінність між узаконенням та усиновленням? Для чого були необхідні ці процедури?
29. Що таке еманципація підвладного? Яке значення вона мала для шлюбно-сімейних відносин?
30. Чим опіка відрізняється від піклування?
31. У римського громадянина Клавдія троє онуків. Один народився від сина, який проживає разом із Клавдієм. Другий народився у сім'ї еманципованого сина. Третій народжений дочкою, яка перебуває у "правильному" шлюбі. Хто з онуків перебуває під владою діда?
32. Якими способами скасовувався агнатичний зв'язок?
33. Луція вийшла заміж за Антонія, вони перебувають у шлюбі *sine manu*. Кому перейде посаг Луції після її смерті?
34. Що треба розуміти під цивільним процесом?
35. Чому історично перший тип судового процесу в Стародавньому Римі називають "легісакційний"?
36. Визначте основні ознаки легісакційного процесу.
37. Чому на зміну легісакційному процесу прийшов процес формулярний? У чому полягає основна відмінність між цими двома видами цивільного процесу?
38. Визначте елементи преторської формули у формулярному судочинстві. Які з цих частин є суттєвими, а які несуттєвими?
39. Які зміни відбулися у цивільному процесі в посткласичний період? Зробіть порівняльний аналіз усіх трьох видів римського судового процесу.
40. Назвіть основні види позовів римського права. Які критерії для класифікації римських позовів, на ваш погляд, є найсуттєвішими?
41. В яких випадках претор використовував реституцію?
42. Що таке позовна давність? Які строки для погашення позовних вимог були встановлені римським правом?
43. З'ясуйте підстави перерви і зупинення перебігу позовної давності.

Література [1–19; 37; 38; 45]

Форма контролю: обговорення рефератів, перевірка конспектів, колоквиум.

Змістовий модуль II. Класичне римське приватне право

Тема 5. Поняття і види речових прав. Володіння

Основні категорії та поняття: критерії поділу майнового права на види: речове право; зобов'язальне право; право спадкування; речі (*res*); речі тілесні і речі безтілесні; речі рухомі та нерухомі; речі родові і індивідуально визначені; речі споживні і неспоживні; речі прості і складні; ділимі і неділимі; головні речі та побічні; плоди (*fructus*); природні (*fructus naturalis*) і цивільні (*fructus civiles*); речі в обігу (*res in commercio*) і речі вилучені з обігу (*res extra commercium*); речі манципні (*res mancipi*) і неманципні (*res nec mancipi*); держання; володіння (*possessio*); користування (*usus*); види володіння: законне і незаконне, незаконне добросовісне і незаконне недобросовісне; давність володіння.

Питання для самоконтролю

1. Загальна характеристика речових прав.
2. Відмінність речового права від зобов'язального.
3. Що таке манципація речей? Стосовно до яких речей застосовувалася ця процедура?
4. Які групи речей у Стародавньому Римі були поза комерційним оборотом?
5. Назвіть види володіння. З якою метою давньоримські юристи розрізняли незаконне добросовісне і незаконне недобросовісне володіння?
6. У чому полягає істотна відмінність між родовими та індивідуально визначеними речами?
7. Чим володіння відрізняється від держання?
8. Які два елементи в самій суті володіння виділяли римські юристи?

Практичні завдання

1. Підготувати доповідь на тему:
 - “Речове і зобов'язальне право: порівняльний аналіз”.
 - “Класифікація речей у римському праві”.
2. Підготувати реферат на тему:
 - “Виникнення і припинення володіння”.
 - “Поняття плодів та майна”.
 - “Незаконне володіння: добросовісне та недобросовісне (практичне значення поділу)”.

3. Законспектувати наступні питання:

- Поняття та види речових прав.
- Поняття та види володінь.
- Захист володіння.

4. Вивчити юридичні визначення, правила та терміни:

- **Privatae sunt quae singulorum hominum sunt** (ПРИВАТЕ СУНТ КВАЕ СИНГУЛОРУМ ХОМІНУМ СУНТ) — приватні речі — це такі, які належать окремим особам.
- **Res Mancipi** (РЕС МАНЦІПІ) — манципні речі, тобто такі, при відчуженні яких необхідно дотримуватися спеціального обряду (манципації).
- **Mancipatio** (МАНЦІПАЦІО) — обряд (ритуал), який виконувався при передачі права власності на особливо цінні речі.
- **Nihil commune habet proprietas cum possessione** (НІБІЛ КОМУНЕ ХАБЕТ ПРОПРІЕТАС КУМ ПОСЕСІОНЕ) — немає нічого спільного між власністю і володінням.
- **Nemo sibe causam possessiones mutare potest** (НЕМО СІБЕ КАУЗАМ ПОССЕСІОНЕС МУТАРЕ ПОТЕСТ) — ніхто не може сам змінити собі підставу володіння.
- **Animus possidendi** (АНІМУС ПОССІДЕНДІ) — намір вважати цю річ своєю.

Література [1–19; 27]

Форма контролю: обговорення рефератів, перевірка завдань для самостійної роботи, усне опитування.

Тема 6. Право власності. Права на чужі речі

Основні категорії та поняття: право власності (*dominium, proprietas*); спільна власність (*condominium*); зміст права власності — правомочності власника: право володіння (*jus possidendi*), право користування (*jus utendi*), право розпорядження (*jus abutendi*), право одержувати прибутки (*jus fruendi*), право захисту; набуття права власності: первісні і похідні способи; втрата права власності; захист права власності; права на чужі речі; сервітути (*servitus*); емфітевзис (*emphyteusis*); суперфіцій (*superficies*); заставне право.

Питання для самоконтролю

1. Як визначала право власності юридична наука Стародавнього Риму?
2. Що є суттю права власності?
3. Визначте способи набуття і втрати права власності.
4. У чому полягали первісний і похідний способи набуття права власності?
5. Якими засобами захищалося право власності в Стародавньому Римі?
6. Якими позовами захищалося римське право власності?
7. Що таке віндикація?
8. У чому суть негаторного позову?
9. Що таке права на чужі речі? Назвіть їх види.
10. Що таке сервітут? Які сервітуту ви знаєте?
11. Чим емфітевзис і суперфіцій відрізнялися від сервітутів?
12. Назвіть форми застави у римському праві. Чим іпотека відрізняється від інших форм застави?

Практичні завдання

1. *Підготувати доповідь на тему:*
 - “Види власності в Стародавньому Римі”.
 - “Право застави: поняття і форми”.
2. *Підготувати реферат на тему:* “Емфітевзис і суперфіцій – особливі речові права”.
3. *Законспектувати наступні питання:*
 - Поняття та зміст права власності.
 - Способи набуття права власності.
 - Втрати та захист права власності.
 - Поняття та види сервітутів.
4. *Вивчити юридичні визначення, правила та терміни:*
 - **Dominium proprietatis** (ДОМІНІУМ, ПРОПРІЕТАС) – власність.
 - **Jus possidendi** (ЮС ПОССІДЕНДІ) – право володіння.
 - **Jus utendi** (ЮС УТЕНДІ) – право користування.
 - **Jus abudendi** (ЮС АБУДЕНДІ) – право розпорядження.
 - **Res nullius cedit primo occupanti** (РЕС НУЛЛІУС ЦЕДІТ ПРІМО ОККУПАНТІ) – безгосподарна річ належить тому, хто її першим захопив.

- **Nulli res sua servit** (НУЛЛІ РЕС СУА СЕРВІТ) – власна річ не може бути об'єктом сервітуту.
- **Servitutes praediorum rusticorum** (СЕРВІТУТЕС ПРЕДІО-РУМ РУСТИКОРУМ) – сервітути земельні.
- **Servitutes praediorum urbanorum** (СЕРВІТУТЕС ПРЕДІО-РУМ УРБАНОРУМ) – сервітути міські.

Література [1; 3–9; 11–19; 36]

Форма контролю: обговорення рефератів, усне опитування, перевірка конспектів, контрольна робота.

Тема 7. Зобов'язальне право

Основні категорії та поняття: зобов'язання (*obligatio*); елементи зобов'язання: суб'єкти, об'єкт, зміст; зміст зобов'язання: що-небудь дати (*dare*), що-небудь зробити (*facere*), що-небудь надати (*praestare*); сторони в зобов'язанні: сторона зобов'язана (*debitor*) і сторона уповноважена (*creditor*); зобов'язання з договорів (*obligatio vel ex contractu*); засоби забезпечення виконання зобов'язань: завдаток (*arra*), неустойка (*stipulatio poenae*), застава (*hypotheca*), поручительство (*poruka*) (*adpromissio*); цесія (*cessio*) і прийняття чужого боргу; наслідки невиконання зобов'язань; підстави припинення зобов'язання.

Питання для самоконтролю

1. Що таке зобов'язання? Назвіть види зобов'язань.
2. Назвіть сторони в зобов'язальних правовідносинах.
3. Що таке юридичні факти? Які види юридичних фактів ви знаєте?
4. Визначте підстави виникнення зобов'язань.
5. Охарактеризуйте часткові, солідарні та субсидіарні зобов'язання.
6. Які інститути були розроблені в давньоримському зобов'язальному праві для забезпечення виконання зобов'язань?
7. Чим завдаток відрізнявся від застави?
8. Чому застава може розглядатися і як вид прав на чужі речі, і як один із засобів забезпечення зобов'язання?
9. Назвіть види позовів, які використовувалися для захисту зобов'язальних прав. У чому їх відмінність від позовів речового права?
10. Поняття вини та її форми.

Практичні завдання

1. Підготувати доповідь на тему:
 - “Зобов’язальне право в Стародавньому Римі”.
 - “Зобов’язання з правопорушень і квазіделіктні зобов’язання”.
2. Підготувати реферат на тему:
 - “Зобов’язання з договору і квазідоговірні зобов’язання”.
 - “Заклад як форма речового забезпечення виконання зобов’язання”.
3. Законспектувати наступні питання:
 - Виникнення та припинення зобов’язання.
 - Класифікація договорів римського права.
 - Контракти (*contractum*) і пакти (*pactum*).
 - Забезпечення зобов’язань у римському праві.
 - Позадоговірні зобов’язання.
4. Вивчити юридичні визначення, правила та терміни:
 - **Obligatio est juris vinculum, quo necessitate abstringimur solvendae rei secundum nostrae civitatis jura** (ОБЛІГАЦІО ЕСТ ЮРИС ВІНКУЛУМ, КВО НЕЦЕССИАТЕ АБСТРІНГІМУР СОЛВЕНДЕ РЕІ СЕКУНДУМ НОСТРЕ ЦІВІТАТІС ЮРА) — зобов’язанням є правові ланцюги, що примушують нас щось виконати відповідно до законів нашої держави.
 - **Fasere** (ФАСЕРЕ) — зробити.
 - **Dare** (ДАРЕ) — дати.
 - **Praestare** (ПРЕСТАРЕ) — надати.
 - **Omnis obligatio vel ex contractu vel ex delicto nascitur** (ОМНІС ОБЛІГАЦІО ВЕЛ ЕКС КОНТРАКТУ ВЕЛ ЕКС ДЕЛІКТО НАСЦІТУР) — будь-яке зобов’язання виникає або з договору, або з правопорушення.

Література [1–19; 23; 25; 33]

Форма контролю: усне опитування, перевірка конспектів, обговорення рефератів.

Тема 8. Договори як джерела зобов’язань

Основні категорії та поняття: договори (*contractum*) і пакти (*pactum*); вербальні контракти (*contractus verbis*); консенсуальні контракти (*contractus consensu*); безіменні контракти.

Питання для самоконтролю

1. Яке визначення можна дати договору згідно з уявленнями давньоримських юристів про це явище?
2. Що таке предмет договору?
3. Назвіть умови дійсності договору.
4. Волевиявлення як умова дійсності договору.
5. Які істотні та несуттєві елементи можна виділити у змісті договору?
6. Відмінність контрактів від пактів.
7. Відмінність реальних договорів від консенсуальних.
8. Форма договору.
9. Права та обов'язки сторін у договорі купівлі-продажу.
10. Підстави звільнення від відповідальності за невиконання договору.
11. Підстави виникнення приватних деліктів.
12. Елементи приватних деліктів.

Практичні завдання

1. Підготуйте реферат на тему: “Класифікація договорів римського права”.
2. Підготуйте доповідь на тему: “Контракти (contractum) і пакти (pactum) у римському праві”.
3. Вивчити юридичні визначення, правила та терміни:
 - **Contractus** (КОНТРАКТУС) – договір.
 - **Contractus est ultro citroque obligatio** (КОНТРАКТУС ЕСТ УЛТРО ЦИТРОКВЕ ОБЛІГАЦІО) – контракт є взаємним зобов'язанням (тобто угодою сторін).
 - **Creditores accipiendos esse eos, quibus debentur in actione** (КРЕДИТОРЕС АКЦІПЕНДОС ЕССЕ ЕОС, КВІБУС ДЕБЕНТУР ІН АКЦІОНЕ) – кредитори – це ті, кому винні на підставі позову.
 - **Debitor** (ДЕБІТОР) – боржник.

Література [11; 14; 28; 58]

Форма контролю: перевірка конспектів, усне опитування, обговорення рефератів.

Тема 9. Позадоговірні зобов'язання

Основні категорії та поняття: зобов'язання ніби з договорів (*obligatio vel quasi ex contractu*); зобов'язання з деліктів (*obligatio vel ex delicto*); зобов'язання ніби з деліктів (*obligatio vel quasi ex delicto*).

Питання для самоконтролю

1. Види позадоговірних зобов'язань.
2. Зобов'язання ніби з деліктів (квазіделіктів).
3. Відмінність деліктів від квазіделіктів.

Практичні завдання

1. Підготуйте реферат на тему: “Зобов'язання ніби з договору”.
2. Підготуйте доповідь на тему:
 - “Зобов'язання з приватних деліктів”.
 - “Зобов'язання ніби з приватних деліктів”.
3. Законспектувати наступні питання:
 - Поняття виникнення приватних деліктів.
 - Елементи приватних деліктів.
4. Вивчити юридичні визначення, правила та терміни:
 - **Nemo delictis exiitur** (НЕМО ДЕЛІСТІС ЕКСУІТУР) — нікого не можна звільнити від відповідальності за правопорушення.
 - **Et delicta et noxae caput sequuntur** (ЕТ ДЕЛІКТА ЕТ НОКСЕ КАПУТ СЕКВУНТУР) — за правопорушення і шкоду відповідає особисто правопорушник.
 - **Injuria ex affectu facientis consistit** (ІНЮРІА ЕКС АФФЕКТУ ФАЦІЕНТІС КОНСІСТІТ) — образа кориниться в душевному стані того, хто ображає.
5. Підготуватися до колоквиуму:
 1. Загальна характеристика речових прав.
 2. Відмінність речового права від зобов'язального.
 3. Що таке манципація речей? Стосовно до яких речей застосовувалась ця процедура?
 4. Які групи речей у Стародавньому Римі були поза комерційним оборотом?
 5. Назвіть види володіння. З якою метою давньоримські юристи розрізняли незаконне добросовісне і незаконне недобросовісне володіння?

6. У чому полягає істотна відмінність між родовими та індивідуально визначеними речами?
7. Чим володіння відрізняється від держання?
8. Які два елементи в самій суті володіння виділяли римські юристи?
9. Як визначала право власності юридична наука Стародавнього Риму?
10. Що є суттю права власності?
11. Визначте способи набуття і втрати права власності.
12. У чому полягали первісний і похідний способи набуття права власності?
13. Якими засобами захищалося право власності в Стародавньому Римі?
14. Якими позовами захищалося римське право власності?
15. Що таке віндикація?
16. У чому суть негаторного позову?
17. Що таке права на чужі речі? Назвіть їх види.
18. Що таке сервітут? Які сервітуту ви знаєте?
19. Чим емфітевзис і суперфіцій відрізнялися від сервітутів?
20. Назвіть форми застави у римському праві. Чим іпотека відрізняється від інших форм застави?
21. Що таке зобов'язання? Назвіть види зобов'язань.
22. Назвіть сторони в зобов'язальних правовідносинах.
23. Що таке юридичні факти? Які види юридичних фактів ви знаєте?
24. Визначте підстави виникнення зобов'язань.
25. Охарактеризуйте часткові, солідарні та субсидіарні зобов'язання.
26. Які інститути були розроблені в давньоримському зобов'язальному праві для забезпечення виконання зобов'язань?
27. Чим завдаток відрізнявся від застави?
28. Чому застава може розглядатися і як вид прав на чужі речі, і як один із засобів забезпечення зобов'язання?
29. Назвіть види позовів, які використовувалися для захисту зобов'язальних прав. У чому їх відмінність від позовів речового права?
30. Поняття вини та її форми.
31. Яке визначення можна дати договору згідно з уявленнями давньоримських юристів про це явище?

32. Що таке предмет договору?
33. Визначте умови дійсності договору.
34. Волевиявлення як умова дійсності договору.
35. Які істотні та несуттєві елементи можна визначити у змісті договору?
36. Відмінність контрактів від пактів.
37. Відмінність реальних договорів від консенсуальних.
38. Форма договору.
39. Права та обов'язки сторін у договорі купівлі-продажу.
40. Підстави звільнення від відповідальності за невиконання договору.
41. Підстави виникнення приватних деліктів.
42. Елементи приватних деліктів.
43. Види позадоговірних зобов'язань.
44. Зобов'язання ніби з деліктів (квазіделіктів).
45. Відмінність деліктів від квазіделіктів.

Література [11; 14; 28; 58]

Форма контролю: обговорення рефератів, усне опитування, колоквіум.

Тема 10. Спадкове право

Основні категорії та поняття: поняття і стадії спадкування: відкриття спадщини (*delatio hereditas*), прийняття спадщини (*aditio hereditatis*); універсальне (*successio in universum jus*) і сингулярне (*successio in singulas res*) наступництво в спадкуванні; право спадкування і етапи його розвитку: спадкування за цивільним правом, спадкування за преторським едиктом, спадкування за імператорським доюстиніанівським законодавством, реформи імператора Юстиніана у сфері спадкового права; лінії і ступені спорідненості; види спадкування: за заповітом (*successio testamentaria*) і за законом (*successio legitima*); заповіт (*testamentum*); спадкова маса (*hereditas*) спадкова частка; спадкування всупереч заповіту; спадкування за законом чи без заповіту (*successio legitima, vel successio ad intestato*); підстави для спадкування за законом; заповідальні відкази: легат (*legata*) і фідейкоміс (*fideicommissa*); законна частка при спадкуванні (*portio legitima*); позбавлення спадщини (*exhereditio*).

Питання для самоконтролю

1. Що слід розуміти під спадкуванням?
2. Що таке спадкова маса?
3. Як вплинула на право спадкування заміна агнатської спорідненості на когнатську?
4. Назвіть етапи розвитку права спадкування в Стародавньому Римі.
5. Які зміни в порядок спадкування були внесені в період правління імператора Юстиніана?
6. Що таке заповіт за римським правом?
7. Що таке обов'язкова частка? Назвіть умови дійсності заповіту в римському праві.
8. В яких випадках спадкоємці могли бути позбавлені обов'язкової частки?
9. Назвіть підстави для спадкування за законом.
10. Які зміни в порядок спадкування за законом вніс імператор Юстиніан? Назвіть черговість спадкоємців відповідно до приписів Новел Юстиніана.
11. Яким чином враховувалися лінії та ступені спорідненості при спадкуванні за законом?
12. Що таке заповідальні відкази? В чому полягали переваги фідеїкомісів перед легатами?
13. В яких випадках виникала необхідність судового захисту інтересів спадкоємця?
14. До яких можливих юридичних наслідків призводила відмова спадкоємця від спадщини?

Практичні завдання

1. Підготувати доповідь на тему:
 - “Історія римського спадкового права”.
 - “Лінії і ступені спорідненості при спадкуванні за законом”.
2. Підготувати реферат на тему:
 - “Заповіти в римському праві”.
 - “Інститут заповідальних відказів в римському спадковому праві”.
3. Законспектувати наступні питання:
 - Відкриття та прийняття спадщини.
 - Захист спадкових прав.

4. Вивчити юридичні визначення, правила та терміни:

- **Nemo pro parte testatus, pro parte intestatus decedere potest** (НЕМО ПРО ПАРТЕ ТЕСТАТУС, ПРО ПАРТЕ ІНТЕСТАТУС ДЕЦЕДЕРЕ ПОТЕСТ) — не можна одночасно спадкувати одну й ту ж саму спадщину і за заповітом, і за законом.
- **Testamentum posterior derogat testamenti priori** (ТЕСТАМЕНТУМ ПОСТЕРІОР ДЕРОГАТ ТЕСТАМЕНТИ ПРІОРИ) — пізніше складений заповіт відміняє попередній.
- **Heredis institutio — caput et fundamentum intellegitum totius testamenti** (ХЕРЕДІС ІНСТІТУЦІО — КАПУТ ЕТ ФУНДАМЕНТУМ ІНТЕЛЛЕГІТУМ ТОТІУС ТЕСТАМЕНТИ) — встановлення спадкоємця — суть і основа заповіту.
- **Hereditas aditio** (ХЕРЕДІТАС АДІЦІО) — вступ і прийняття спадщини.
- **Hereditas personam defuncti sustinet** (ХЕРЕДІТАС ПЕРСОНАМ ДЕФУНКТІ СУСТІНЕТ) — спадщина продовжує особистість померлого, тобто спадкоємець зобов'язаний виконати зобов'язання особи, яка залишила спадщину.

Література [1–19; 44; 46]

Форма контролю: обговорення рефератів, усне опитування, перевірка завдань для самостійної роботи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. *Бартошек М.* Римское право: понятия, термины, определения. — М., 1989.
2. *Дождев Д. В.* Римское частное право. — М., 1997.
3. *Косарев А. И.* Римское право. — М., 1986.
4. *Косарев А. И.* Римское частное право. — М., 1998.
5. *Макарчук В. С.* Основи римського приватного права. — К., 2000.
6. *Макеев В. В.* Основи римського частного права: Крат. учеб. пособие. — М., 1998.
7. *Омельченко О. А.* Римское право. — М., 2001.
8. *Орач Є. М., Тищик Б. Й.* Основи римського приватного права. — К., 2000.

9. *Підпригора О. А.* Основы римского частного права. — К., 1995; 1997; 2001.
10. *Подпригора А. А.* Основы римского гражданского права. — К., 1990; 1994.
11. *Покровский И. А.* История римского права. — СПб., 1998.
12. *Пухан И., Поленак-Акимовская М.* Римское право: Базовый учеб.: Пер. с македонского / Под ред. проф. В. А. Томсинова. — М., 1999.
13. *Римское частное право* / Под ред. И. Б. Новицкого, И. С. Перетерского. — М., 1999.
14. *Скрипилев Е. А.* Основы римского права. М., 2001.
15. *Харитонов Е. О.* Основы римского частного права. — Х., 1998.
16. *Харитонов Є. О.* Римське приватне право. — Х., 2000.
17. *Хутыз М. Х.* Римское частное право: Курс лекций. — М., 1998.
18. *Черниловский З. М.* Римское частное право. — М., 1997.
19. *Черниловский З. М.* Лекции по римскому частному праву. — М., 1991.

Додаткова

20. *Бабичев Н. Т., Боровский Я. М.* Словарь латинских крылатых слов. — М., 1982.
21. *Бирюков Ю. М.* Государство и право Древнего Рима. — М., 1969.
22. *Бокицанин А. Г.* Источниковедение Древнего Рима. — М., 1981.
23. *Васильченко В. В.* Рецепція римського спадкового права в сучасному спадковому праві України: Дис. канд. юрид. наук. — К., 1997.
24. *Дигесты Юстиниана: Избр. фрагм.; Пер. примеч. И. С. Перетерского.* — М., 1984.
25. *Дыдынский Ф.* Залог по римскому праву. — Варшава, 1972.
26. *Дождев Д. В.* Римское частное право. — М., 1997; *Дождев Д. В.* Эволюция власти домовладыки в древнейшем римском праве // Государство и право. — 1990. — № 12.
27. *Иеринг Р.* Теория владения: Пер. с лат. / Сост. и прим. М. Томашевского. — М., 1989.
28. *Институции Юстиниана: Пер. с лат.* — М., 1998.
29. *История государства и права зарубежных стран* / Под ред. Н. А. Крашениниковой, О. А. Жидкова. — М., 1996.
30. *История Древнего Рима.* — СПб., 1998.

31. *Коптев А. В.* От прав гражданства к праву колоната. — Вологда, 1995.
32. *Муромцев С. А.* Рецепция римского права на Западе. — М., 1886.
33. *Онофрейчук В. Д.* Прекарій у римському праві: Дис. канд. юрид. наук. — К., 1996.
34. *Павел Юлий.* Пять книг сентенций к сыну. Ульпиан Домиций. Фрагменты: Памятники римского права / Отв. ред. и сост. Л. Л. Кофанов. — М., 1998.
35. *Памятники римского права: Законы XII таблиц. Институции Гая. Дигесты Юстиниана.* — М., 1997.
36. *Савельев В. А.* Право собственности в римской классической юриспруденции // Сов. гос-во и право. — 1987. — № 12.
37. *Салогубова Е. В.* Доказательства в римском гражданском процессе // Вестник МГУ. Сер. 11. Право. — 1994. — № 3.
38. *Салогубова Е. В.* Римский гражданский процесс. — М., 1997.
39. *Смирин В. М.* Римская “familia” и представления римлян о собственности // Быт и история в античности. — М., 1988.
40. *Тит Ливий.* История Рима от основания города: Пер. с лат. — М., 1989. — Т. 1–3.
41. *Харитонов Е. О.* Рецепция римского частного права. — Одесса, 1996.
42. *Харитонов Е. О.* Рецепція римського приватного права. Теоретичні та історико-правові аспекти. — Одеса, 1997.
43. *Харитонов Е. О.* Історія приватного права Європи. Витоки. — Одеса, 1999.
44. *Черниловский З. М.* Всеобщая история государства и права. — М., 1999.
45. *Черниловский З. М.* Презумпции и фикции в истории права // Сов. гос-во и право. — 1984. — № 1.
46. *Шевченко О. О.* Історія держави і права зарубіжних країн. — К., 1994.

ЗМІСТ

Пояснювальна записка.....	3
Тематичний план дисципліни “Основи римського цивільного права”	5
Зміст самостійної роботи з дисципліни “Основи римського цивільного права”	6
Список літератури	25

Відповідальний за випуск *А. Д. Везеренко*
Редактор *С. М. Толкачова*
Комп'ютерне верстання *Н. М. Музиченко*

Зам. № ВКЦ-3893

Підп. до друку 17.03.09. Формат 60×84/16. Папір офсетний.

Друк ротативний трафаретний.

Ум. друк. арк. 1,63. Обл.-вид. арк. 1,46. Наклад 50 пр.

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)

03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП

ДП «Видавничий дім «Персонал»

03039 Київ-39, просп. Червонозоряний, 119, літ. XX

*Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи ДК № 3262 від 26.08.2008 р.*